

УДК 346.77 : 556.56.67.-56

РОЗВИТОК КІНОФІКАЦІЇ, РАДІОМОВЛЕННЯ ТА ТЕЛЕФОНІЗАЦІЇ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ У ПРОЦЕСІ РАДЯНІЗАЦІЇ КРАЮ В ПЕРІОД ВЕРЕСНЯ 1939 – ЧЕРВНЯ 1941 рр.

Леонід Кравчук

Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського
Україна, 46001, м. Тернопіль, майдан Волі, 1
e-mail: kravchuklv@tdmu.edu.ua

Найбільш важливим напрямом технічного оснащення агітаційно-пропагандистської роботи була радіофікація населених пунктів, включення до мережі офіційного радіомовлення не лише міст і сіл, а й окремих підприємств, навчальних закладів, культосвітніх установ, місць масового скупчення населення і навіть населених пунктів, віддалених від центрів. «Перед Великою Вітчизняною війною здійснювалося поширення радіомовлення у західних областях УРСР. Розпочала роботу Львівська радіостанція, в інших західних областях створювалися трансляційні вузли. На Тернопільщині трансляційні вузли були побудовані в обласному центрі й у містах Чортків, Кременець, Бережани.

В інших районах були збудовані підсилювачі, радіофіковані вулиці, площі, громадські місця. У сільських клубах, хатах-читальнях встановлювалися радіоприймачі. У травні 1940 р. розпочалася робота обласного радіомовлення. Цим було покладено початок масової радіофікації» [1 с. 39-40].

Одним із найперших документів, який стосувався проблем технічного забезпечення ідейно-політичної роботи серед населення краю, була постанова бюро Тернопільського обкому КП(б)У від 17 лютого 1940 р. «Про стан радіомовлення та кінофікацій в області у зв'язку з підготовкою до виборів у Верховні Ради СРСР і УРСР». У документі насамперед наголошується на винятковій ролі радіомовлення у справі комуністичного виховання трудящих, і в цьому контексті визначаються найуразливіші місця у радіофікації області та значні недоліки у роботі відповідних управлінських структур: Облрадіокомітет до цього часу не розпочав основної своєї роботи – трансляції місцевих радіопередач, а відділ радіофікації управління зв'язку не радіофікував навіть місць колективного слухання у м. Тернополі.

Бюро обкому прийшло до висновку, що намітився прогрес у справі масового кінообслуговування населення області: демонстру-

ються кращі радянські кінофільми; освоєно націоналізовані кінотеатри області; за 2 останні місяці кіносеанси відвідали 313 152 глядачі, з них 100 084 – жителі села. Водночас бюро обкому застерігало: ефективність використання кіно, як могутнього чинника комуністичного виховання мас, знижується через недоступність змісту кінофільмів основній масі глядачів, а тому на культпрацівників і працівників кінофікації покладається обов'язок практикувати до початку сеансів виступи перед глядачами з роз'ясненням соціально-історичної обстановки, в якій відбуваються події даного кінофільму.

Таким простим способом партійний орган намагався забезпечити бажаний ідейно-виховний вплив кінофільму на глядачів і водночас мінімізувати і навіть запобігти шкідливим, ворожим буржуазно-націоналістичним тлумаченням висвітленим у фільмі подій та явищ. Конкретика партійної постанови в основному стосувалася виборчої кампанії: Облрадіокомітет був зобов'язаний до 20 лютого 1940 року розпочати місцеве радіомовлення в області, особливу вагу звернувши на висвітлення ходу виборчої кампанії й агітації за кандидатів Сталінського блоку комуністів і безпартійних (для цього у цей термін необхідно було отримати дозвіл від Укррадіокомітету на відкриття місцевого радіомовлення через Львівську радіостанцію). Облуправлінню зв'язку було доручено до кінця лютого 1940 р. радіофікувати виборчі дільниці області; облвиконкому – розробити оперативний план кінообслуговування населення на час виборів, а відділу агітації та пропаганди обкому партії спільно з Облрадіокомітетом та Облкінотрестом – опрацювати план радіо- і кінообслуговування населення області на час підготовки до виборів у Верховні Ради СРСР і УРСР [2].

До проблем кінофікації бюро обкому повертається 3 серпня 1940 р. при розгляді питання «Про роботу обласного управління кі-

нофікації». Констатує частина постанови бюро включала лише фіксацію недоліків: Облуправління кінофікації не виконало попередньої постанови обкому КП(б)У від 17 лютого 1940 р. щодо покращення кінообслуговування трудящих області; до цього часу не забезпечено безперебійної роботи кінотеатрів і кінопересувок: з 21 кінотеатру працюють 19, а з 20 кінопересувок – 10; не організовано масової роз'яснювальної роботи у напрямі популяризації радянських фільмів серед трудящих; недостатньо організована робота з підвищення кваліфікації працівників кіномережі; не здійснюється перевірка договорів на соціалістичне змагання.

Через згадані недоліки фінансовий план на I півріччя був виконаний лише на 61%. З метою усунення цих недоліків керівництво обласного управління кінофікації зобов'язане було удосконалити роботу кадрів кіномережі, практикувати проведення виробничих нарад, організувати технічне навчання працівників, забезпечити належну масово-політичну роботу з ними, організувати соціалістичне змагання між всіма працівниками кіномережі за зміцнення трудової дисципліни та за успішне виконання програм кінообслуговування населення. Особлива увага мала приділятися обслуговуванню тих районів і населених пунктів області, які не мали стаціонарних кіноустановок [3].

Організаційно-технічні питання кінофікації області перебували й у полі зору Тернопільського облвиконкому. Зокрема, 5 вересня 1940 р., слухаючи питання «Про кінофікацію області», президія облвиконкому не знайшла місця для позитиву реконструкції тернопільського кінотеатру «Балтик»; у кінотеатрах міст не створено відповідних умов для культурного обслуговування глядачів (кінотеатри опалюються нерегулярно, порушується час демонстрації кіносеансів, слабка реклама кінофільмів тощо); під час шкільних канікул не влаштовуються дитячі кіносеанси. До дезорганізації роботи кінотеатрів причетні керівники міських і районних управлінських структур (директорів кінотеатрів примушують використовувати приміщення для інших заходів, а не для демонстрації фільмів, безпідставно змушують організувати безкоштовні сеанси) [4].

Особливий інтерес партійних і державних органів в аспекті культосвітнього та політико-виховного впливу на сільське населення викликало кінообслуговування сіл області, що підтверджується постановою Тернопільського облвиконкому від 11 жовтня 1940 р. «Про пок-

ращення кінообслуговування сільського населення». Виконавчий орган влади навіть не акцентує уваги на недоліках обласної системи кінообслуговування, бо акцентувати недоліки можна лише на фоні певних позитивних результатів, досягнутих у цьому напрямі.

Але завдання, на які націлює постанова (забезпечення планового та безперебійного кінообслуговування, введення сталого порядку роботи сільської пересувної кіномережі), свідчать, що про здобутки говорити було надто рано: стабільне функціонування системи кінообслуговування села тільки започатковувалося. Для цього необхідно було здійснити конкретні практичні заходи: розробити маршрути роботи кінопересувок за семиденним робочим тижнем; визначити постійні дні кінопоказу у кожному сільському населеному пункті; встановити понеділок єдиним вихідним днем роботи сільських кіноустановок; забезпечити кінопересувки кваліфікованими кадрами кіномеханіків і мотористів; підібрати для демонстрації у селах кращі радянські кінофільми (художні, документальні, дитячі, кінохроніку).

Цей комплекс заходів повинне було здійснити обласне управління кінофікації. Не залишилися без доручень райвиконкоми та сільські ради. На них покладалося призначення у кожному селі з місцевого культосвітнього активу кіноорганізатора; виконання постанови РНК УРСР від 15 січня 1940 р. щодо підготовки, обладнання й утримання призначених для демонстрації фільмів, приміщень і дотримання заборони використовувати згадані приміщення у дні демонстрації фільмів для інших цілей чи потреб; надання транспортних засобів для обслуговування кінопересувок. Координація діяльності обласного управління кінофікації з райвиконкома та сільськими радами здійснювалася за типовими договорами про кінообслуговування, які укладалися безпосередньо між сільськими радами та райвідділом кінофікації [5].

Про складну ситуацію із розгортанням кіномережі в області свідчить ще один документ – затверджений начальником обласного управління кінофікації та погоджений із плановим відділом список кінотеатрів області, озвучення яких передбачалося протягом 1941 року. У списку – 37 кінотеатрів, в 11 з них немає електропостачання. Місць у кожному з кінотеатрів – від 100 до 150. Причому співвідношення наявних місць у кінотеатрах і кількості населення як потенційних кіноглядачів далеке від пропорційного. Наприклад, у

с. Нараїв Бережанського району з населенням майже 7 тис. осіб неелектрифікований кінотеатр мав всього 100 місць; у с. Озірна Зборівського району й у с. Козов Козівського району з населенням понад 6 тисяч осіб у кожному неелектрифіковані кінотеатри вмщували лише по 150 глядачів.

У той же час у с. Хоростків Копичинецького району з населенням 2,7 тис. осіб діяв електрифікований кінотеатр на 300 місць; у Вишгородку Ланівецького району та Шумську Шумського району з населенням по 2,3 тис. осіб – кінотеатри на 200 місць кожен.

У загальному, серед включених до списку на озвучення кінотеатрів виокремлюється чотири групи цих культосвітніх закладів за забезпеченням кіномісць для мешканців населеного пункту: перша група (у середньому по 10 мешканців на одне місце у кінотеатрі) – Нове Село, Шумськ, Білобожниця, Дедеркали, Ягольниця Чортківського району, Хоростків; друга група (по 20-30 кіноглядачів на одне місце) – 12 кінотеатрів; третя група (по 40-50 мешканців на одне місце у кінотеатрі) – 5 кінотеатрів і четверта група (понад 50 глядачів на одне місце) – 2 кінотеатри [6].

Проте радянську владу турбували два інших показники: наявність кінотеатру у населеному пункті й ідеологічний зміст кінофільмів, що демонструються населенню, а шестикратна розбіжність у кількості місць у кінотеатрах співвідносно до кількості населення залишалася поза полем зору і партійних комітетів, й облуправління кінофікації.

В області протягом року з часу приєднання до УРСР (вересень 1939 – вересень 1940 рр.) здійснювалися роботи з технічного забезпечення управлінської, виробничої та культурно-освітньої діяльності через радіофікацію населених пунктів і телефонізацію підприємств, організацій та установ краю. Однак виконання річного плану радіофікації і телефонізації області серйозно відставало від передбаченого графіка. Зокрема, запланований обсяг робіт з радіофікації Тернополя та Чорткова було виконано лише на третину.

Особливо тривожним був стан радіофікації Чорткова: із запізненням на 9 місяців підготували проект радіофікації, не надіслав необхідної апаратури Наркомат зв'язку УРСР. Склалась негативна ситуація й у справі телефонізації області: із запланованих 32 об'єктів

телефонізовано 24; у сільській місцевості телефонний зв'язок отримали лише 5 сільрад і 19 МТС; план будівництва ліній телефонного зв'язку було виконано лише на 51%. Своєю постановою від 25 вересня 1940 року «Про стан телефонізації сільрад і МТС, радіофікації м. Тернополя та м. Чорткова» Тернопільський облвиконком назвав основні організаційно-технічні причини незадовільного стану справ з телефонізацією та радіофікацією області: вкрай неефективне використання, а в окремих випадках і невикористання, бюджетних коштів, виділених на телефонізацію та радіофікацію області; відсутність належної кількості необхідної для будівництва телефонних станцій і радіовузлів апаратури; низький рівень організації робіт і неефективне керівництво зі сторони облуправління зв'язку [7].

На вирішення проблем телефонізації сільських рад і МТС області облвиконком направляє 230,6 тис. крб. До списку такої телефонізації внесено 38 населених пунктів, причому їх телефонізація передбачена таким чином, що у населеному пункті телефонізується або сільрада, або МТС, з тим, щоб у селі був хоча б один телефонний апарат. На всю область лише у с. Шпиколоси Кременецького району було 2 телефонних апарати – й у сільраді, й у МТС [8].

Таким чином, телефонізація, кінофікація та радіофікація населених пунктів області хоч і відігравали надзвичайно важливу роль у радянській країні й утвердженні радянської влади на приєднаних землях, однак були тільки окремими складовими масивного комплексу проблем, які доводилось вирішувати партійно-державним органам в усіх сферах політичного, економічного та культурно-мистецького життя. Отже покращити рівень життя та матеріальне становище корінного населення ці заходи звичайно не могли, оскільки у більшості вони виконували агітаційно-пропагандистську й управлінську функцію.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Наукові записки Кременецького державного педагогічного інституту. – Вип. 4. – Тернопіль, 1959. – С. 39-40.
2. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО), ф.П-1, оп.1, спр.7, арк.155-156.
3. ДАТО, ф.П-1, оп.1, спр.12, арк.62.
4. ДАТО, ф.Р-1833, оп.6, спр.20, арк.4.
5. ДАТО, ф.Р-1833, оп.6, спр.23, арк.12.
6. ДАТО, ф.Р-1833, оп.6, спр.31, арк.44.
7. ДАТО, ф.Р-1833, оп.6, спр.28, арк.39.
8. ДАТО, ф.Р-1833, оп.6, спр.11, арк.79.

Кравчук Леонід *Розвиток кінофікації, радіомовлення та телефонізації на Тернопільщині у процесі радянської країни в період вересня 1939 – червня 1941 рр.*

У статті розкрито мету та завдання розбудови радіомовлення та кінофікації по районах області як одного із найбільш яскравішого й ефективного чинника у формуванні радянського світогляду та комуністичних переконань у

місцевого населення на новоокупованій території. Хоча всі ці нововведення радянська ідеологія демонструвала як турботу комуністичної партії та сталінського уряду щодо поінформованості населення різного формату новинами, які подавалися дозвано та ретельно перегляду цензури. Перелік кінофільмів і передач носив винятково військово-героїчний зміст і будив непримиренність до класових ворогів, що стояли на заваді соціалістичної революції та її завданням у боротьбі за утвердження рівності братерства та благополуччя серед робітників і селян. Діяльність усіх цих установ контролювалася численним штатом відданих радянській системі, партійних функціонерів, що відповідали за своєчасний перегляд кінопродукції по районах і областях, містечках і селах.

Ключові слова: кіно, кіноустановка, радіоточка, стінгазета, червоний куточок, агітатор, пропагандист, телефон, агітбригада, обком, облвиконком, соціалізм

Кравчук Леонид Развитие кинофикации, радиовещания и телефонизации на Тернопольщине в процессе советизации края в период сентября 1939 – июня 1941 гг.

В статье раскрыты цели и задачи развития радиовещания и кинофикации по районам области как одного из самых ярких и эффективных факторов в формировании советского мировоззрения и коммунистических убеждений у местного населения на новооккупированной территории. Хотя все эти нововведения советская идеология демонстрировала как заботу Коммунистической партии и сталинского правительства по осведомленности населения различного формата новостями, которые подавались дозировано и после тщательного просмотра цензуры. Перечень кинофильмов и передач носил исключительно военно-героический смысл и пробуждал непримиримость к классовым врагам, препятствовавшим социалистической революции и ее задачам в борьбе за утверждение равенства братства и благополучия среди рабочих и крестьян. Деятельность всех этих учреждений контролировалась многочисленным штатом преданных советской системе партийных функционеров, отвечающих за своевременный просмотр кинопродукции по районам и областям, городам и селам.

Ключевые слова: кино, киноустановка, радиоточка, стенгазета, красный уголок, агитатор, пропагандист, телефон, агитбригада, обком, облисполком, социализм

Kravchuk Leonid The development of cinematography, broadcasting and installation of telephones in the Ternopil's region in the process of Sovietization in the period of September 1939 – June 1941

In the article are goals and tasks of the development of broadcasting and cinematography in the districts of the region are disclosed, as one of the brightest and most effective factors in the formation of the Soviet worldview and communist convictions among the local population in the newly occupied territory. Although Soviet ideology showed all these innovations as the concern of the Communist Party and the Stalin government for the awareness of the population of various formats with news that was dosed and after a thorough review of censorship. The list of films and broadcasts was of exclusively military and heroic meaning and aroused irreconcilability towards class enemies who obstructed the socialist revolution and its tasks in the struggle to affirm the equality of brotherhood and prosperity among workers and peasants. The activities of all these institutions were controlled by a large number of party functionaries loyal to the Soviet system, responsible for the timely revision of film production by districts and regions, cities and villages.

Keywords: cinema, cinema installation, radio station, wall newspaper, red corner, agitator, propagandist, telephone, agit-brigade, regional committee, regional executive committee, socialism

Рецензенти:

Михайлуца М.І., д.і.н., професор

Тробські Мацей, доктор габілітований, професор

Надійшла до редакції 31.05.2017 р.